

A SZEXUALITÁS KÉRDÉSE AZ 1980-AS ÉVEK DÉLMAGYARORSZÁGÁBAN

DOI 10.35402/kek.2024.3.26

Összefoglalás

A Háttér Társaság megbízásából létrejött projektben a Délmagyarország napilapon végeztem sajtóelemzést abból a célból, hogy megvizsgáljam, hogyan, milyen témák mentén beszélt az orgánium a szexuális kisebbségi csoportokról az 1980-as években. Jelen tanulmányban – mely a projektből származó legfontosabb eredményekről igyekszik számot adni – elsődlegesen arra fókuszálok, hogy témától, szerzőtől és hírtől függetlenül hogyan beszél egy vidéki sajtóorgánium a szexről, intimitásról, nemiségről, illetve a szexuális és nemi kisebbségi csoportokról. Az eredményekből az olvasható ki, hogy az államszocializmus utolsó évtizedében sem volt még egységes elv vagy szabályrendszer a csoporttal kapcsolatos társadalmi diskurzusban, ugyanakkor a téma a fiatalok felvilágosításában nagy relevanciával rendelkezett, amit az évtized második felében az AIDS-krízis tovább növelt.

Keywords: education, LGBT+, press analysis, sexuality, Southern Hungary, youth

Abstract

Along with Háttér Society, my research focused on daily newspaper named Délmagyarország in order to examine how and in what topics they talked about the sexual minority groups in 1980s. In this study – where I want to summarize the results – my primary focus is on the sex, the sexuality, the intimacy, and the sexual and gender minority groups, respectively how the newspaper mentioned these topics depending on time, major topics or authors. The results show us that in the last decade of state socialism, there was still no principle or set of rules in social discourse, however the topic had a decisive importance in the sex education of youth, which relevance was further increased by the AIDS crisis in the second half of the decade.

Keywords: press analysis, youth, sexuality, education, LGBTQ+

Bevezető

A Háttér Társaság megbízásából, az *Oral History* program keretében megvalósult projektben médiakutatást végeztünk a hazai fővárosi és vidéki

orgániumokon, különböző művészeti alkotásokon abból a célból, hogy megvizsgáljuk a különböző korok LGBT+ reprezentációit.¹ Ennek a projektnek a részeként a részvételem során a Délmagyarország (DM) regionális sajtóorgániumot vizsgáltam 1980. január 1. és 1989. december 31. között. Fókuszom hasonlóképpen az LGBT+ lábnyomok voltak, azaz, hogy az orgánium miről, illetve hogyan ír a szexuális kisebbségi csoportokkal kapcsolatban. A kutatásra a projekten kívül azért is volt szükség, mivel a korábbi hasonló vizsgálatok kevés hangsúlyt fektettek a vidéki hírlapokra. A kutatás ezt a hiányosságot szeretné pótolni, remélve, hogy az innen szerzett ismeretek további adalékkal szolgálhatnak a kisebbség időben változó megítélésével kapcsolatos ismeretekhez.

Az első néhány év feldolgozása során egyértelművé vált, hogy a kisebbség mérsékelten, sokszor csak említés szintjén jelenik meg, ugyanakkor megjelenésük szorosan összefüggött a szexuális neveléssel és felvilágosítással. Az etérű diskurzus változatossága, és a későbbiekben ebbe beépülő AIDS-krízis arra sarkallt, hogy az elemzés bemutatását ennek a témának a taglalásával kezdjem. Ezt követően térek rá a szexuális kisebbségi csoportok megjelenésére, amelyek közül a homoszexuálisokkal kapcsolatos cikkek jelentek meg legtöbbször, a leszbikusok, biszexuálisok, interszexuálisok, valamint a transzszexuális ernyő alá tartozók csupán elvétve, egy-két cikkben. Jelen elemzésbe összesen 120 írás került,² ezek tematikus elhatárolása azonban nehéz feladat, mivel egy cikk sokszor több témához kapcsolódik egyszerre, így egy becsült elemszám meghatározása esetleges és szubjektív lenne. A mintába egy-egy téma mentén azok a cikkek is belekerültek, amelyek ugyan érintőlegesen, de foglalkoztak valamely csoporttal, ha ezen csoportokkal szemben a téma szempontjából mégis markáns véleményt fogalmaztak meg.

¹ A megvalósult online kiállítás itt tekinthető meg: <https://lmbtqitortenelem.hu/page/nyito> (Utolsó letöltés: 2022.09.19.)

² A tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy görccs alá vegyük az összes cikket, az egyes témák mentén a legjelentősebb, a kutatás szempontjából relevánsabb cikket említem. A mintába került cikklista a tanulmány végén olvasható.

Elméleti háttér a korszak megismeréséhez – a szexualitás diskurzusa

A 80-as években a szex és a szexualitás kérdésköre hazánkban egyre jelentősebbé vált. Az államszocialista erkölcsök kifejezetten aszexuális államszocialista szaporodást ünnepeltek, vagyis a munkaerő újratermelésének, nem pedig az élvezetnek a pártállamépítő képességét helyezték előtérbe: „A szexualitást nemcsak a mindennapi életben, hanem az akadémiai körökben is képmutató hallgatás övezte, ami tükrözi az általános érzéketlenséget ezzel a területtel kapcsolatban” (Takács 2015:165). Az elemzett időszakban azonban, a nyugati „szabados” minták beáramlásának következtében, elsődlegesen a kultúra – a film, a magazinok, a könyvek és a zene által – megváltoztatta a fiatal korosztály hozzáállását a témához. A 70-es években bevezetett népesedéspolitikai intézkedések (a GYES szabályozásán kívül, egyben azzal együtt – Tárkányi 1998) nagy hangsúlyt fektettek a felvilágosítás oktatásba történő integrálására, amely magába foglalta a családi életre történő nevelést az oktatók és szakképzett előadók segítségével (Takács 2015; Batár 2011). A 80-as évekre azonban előtérbe került a szexuális ösztön vizsgálata, azé az ösztöné, amely egy kulturális rendszer fenntartása során normálisnak hitt szexuális viselkedésnek ellentmond³, és amelyről gyorsan kiderül, hogy elnyomása nagyobb kárral jár a serdülők esetében (Lorenz 1988). Ebből kifolyólag az iskola elsődlegesen megértéssel közelített (illetve kellett volna, hogy közelítsen) az egészséges ösztönök felé, mely ebben az esetben a heteroszexuális, erkölcsös és átgondolt ösztönöket jelentette. Az iskolai tananyagban emellett fontos szerepet kapott a születésszabályozás intézménye, valamint a női nemiség kérdése is (Lisková – Jarska 2019), ugyanakkor továbbra is megválaszolatlan kérdés maradt, hogy melyik korosztálynak és mennyit érdemes beszélni a szexről. A korszak meghatározó elvi megközelítése az erkölcsös nevelés, amelynek része a felvilágosítás és a prevenció, mely által végbemehet az erkölcsös szocialista fiatal felnőtté válása (Tóth 2015). Mindemellett a 80-as években a családpolitikai tárgyú döntésekben jelentős szerepet kapott a család, mint intézmény védelme, erősítése, támogatása, melynek egyik folyamánya a

családsegítő központok hálózatának építése. A család szerepének társadalmi és egészségügyi felértékelődéséhez a válások magas száma, a fiatalkori bűnözés és az alkoholizmus is hozzájárult (Tárkányi 1998).

A szexszel, a szexualitással kapcsolatos kutatások nagy hangsúlyt fektetettek a fiatalok szexuális éréseire, a párválasztásra, az erkölcsös nevelésre és a családon belüli minták továbbadására. Ha úgy vesszük, az ifjúság szexszel és szexualitással kapcsolatos problémái mindig is léteztek, a rájuk adott válaszok és elgondolások változtak mindössze (Cohen 2006). A korszak irodalmában már feltűnnek azok az álláspontok, melyek a szexualitást lelki síkon értelmezik. Buda Béla és Szilágyi Vilmos (1988) a szexualitást jobbra pszichoszexualitásként írja le, mely túllép a fiziológiai-biológiai szükségleteken, a személyiség alapvető részévé válik, célja a személyiség építése, az élvezet és az identitásértelmezés. Ez a folyamat igen korán elkezdődik, ugyanakkor sokáig instabil marad, kellemetlen ingerek pedig rossz irányba fordíthatják. Ilyen ingerekként a szerzők a túl korai és túl gyakran ható szexuális ingereket, az abnormalis és perverz hatásokat, valamint a bizonytalanságot, a durvaságot és a drámai csalódásokat említik (Buda – Szilágyi 1988:58). A többség felőli előítéletek, a szexualitással és a deviáns szexuális szokásokkal foglalkozó kutatások első hazai példája Rudas Tamás és Heleszta Sándor kutatása a 70-es évek első feléből. Budapesti egyetemisták és munkás fiatalok véleményét kérdezték szexualitásról, perverziókról, szokásokról. Eredményeikből az derült ki, hogy a kérdezettek hasonlóan negatívan értékelték a homoszexualitást, mint a prostitúciót, melyek talán a legelutasítottabb devianciák voltak akkor (Heleszta – Rudas 1978).

A nevelésszociológia akkori álláspontja szerint a szocializáció korai pontján, már az általános iskolában – bizonyos szerzők esetében ennél már sokkal korábban, 4–7 éves kor környékén – a gyermek megtanulja a hagyományos férfi-női szerepeket, mely szerepek elsajátítása alapvető jelentőségű, és amiket leginkább – a médián kívül – az iskolában tanulják el a fiatalok (Nagy 1998). A szexuális szerepek elsajátításának kudarca alapvetően meghatározza az érés folyamatát és a nemiség átélését (Kozma 1984). Mint az tapasztalható, a szocializáció folyamatában alapvető fontosságú az egészséges fejlődés biztosítása, de a közbeszédben eltérő annak a hangsúlya, hogy ez valójában kinek is a feladata: a pedagógusoké vagy a családé. Nagy Réka az iskolák vonatkozásában a nemi szerep továbbadásával kapcsolatban azt írta, hogy elsődleges fontossággal bír,

³ Az ilyen ösztönök hívnak elő olyan vágyakat, mint a maszturbáció, melyről az akkori tudományos álláspontok között még találhatunk olyan bejegyzéseket, melyek azt mondják, hogy kifejezetten káros a férfiak számára, a nők esetében viszont gyógyítja a frigiditást (Szegedi 2016).

hiszen már maguk a tankönyvekben látható minták is hozzájárulnak a fiúkról és a lányokról alkotott képek, sztereotípiák és mintázatok elsajátításához (Nagy 1998). Meglátása szerint az iskola már rég átvette a szülőktől a szexuális nevelés stafétáját, hiszen a fiatalok életük legfontosabb szakaszának, életük első egynegyedének jelentős részét az iskolapadban töltik. Az ipari társadalom kialakulása, a felgyorsult fejlődés magával hozta a család hagyományos nevelési szerepének felbomlását, melynek hatására a serdülő fiatalok új területről szerzik be ismereteiket, előtérbe helyezik az új, modern értékeket, a művészeteket és a tudományt, egyidőben pedig megnő a kortársak szerepe; az innen származó minták sok esetben nem egyszerűen a lázadást, hanem az alkalmazkodást célozzák (Cohen 2006⁴; Somlai 2011).

A filmek esetében mind a Tóth – Murai könyvben elemzett *Nők Lapja* és *Ifjúsági Magazin* (Tóth – Murai 2014), mind az ebben az elemzésben felhasznált Délmagyarország filmkritikáinak feldolgozásai arról tanúskodnak, hogy a szexnek, a szexualitásnak és az intimitásnak valóban nem létezett egységes leírási elrendszere. Murray András és Tóth Eszter Zsófia (2014) sűrűsödési pontnak nevezi a 70-es évek végét és a 80-as évek elejét a filmművészeti alkotások ábrázolása tekintetében. A korszak sajátja, hogy megváltoztatja a szexről, a szexuális aktusról vallott korábbi nézeteket a filmművészetben, sokkal nyíltabban kezeli a férfi és a nő közti együttlét kérdéseit, feszegetve ezzel a szocialista korszak utolsó harmadának elvi határait. A nemek közti különbségek ábrázolásában, valamint eleve a karakterépítésben és a konfliktusok bemutatásában új irányt vett a történetfeldolgozás, melynek csak egy pillére a szex, valamint a szexualitás bemutatása. Ugyanezzel a témával Farkas Judit is foglalkozik (2014) egy Délmagyarországi cikk keretében, nagyban támaszkodva Murai és Tóth könyvére (2014), a fentiekhez hasonló megállapításokat téve.

A minta

A Délmagyarország Csongrád-Csanád megyei napilap, melyet 1910-ben alapítottak, ezáltal Magyarországon a legrégebb óta folyamatosan működő vidéki hírlapok közé tartozik. Változó oldalszámmal és színes tartalommal a Délmagyarország a régió

legolvasottabb napilapja volt. Az évszázad során folyamatosan bővültek a rovatok, az aktualitásokon kívül foglalkoztak filmek, könyvek és zenék kritikájával, az olvasók véleményével, égető szociális, egészségügyi és politikai kérdésekkel, apróhirdetésekkel, emellett volt társkereső és munkakereső rovatuk is. A lap főszerkesztője az elemzett időszakban 1983-ig F. Nagy István, 1983–1990 között pedig Sz. Simon István volt.

Mint legrégebben működő és regionális szinten legolvasottabb hírlap, fontos archívuma lehet a vidéki LMBT+ életnek. Elsődleges céloom ebből kifolyólag az volt, hogy megvizsgáljam, milyen kérdések/témák/jelenségek mentén és – nem mellékesen – hogyan beszél a hírlap a szexuális kisebbségi csoportokról. Hogyan mutatja be az átlagolvasónak a melegeket, leszbikusokat, biszexuálisokat, interszexuálisokat, milyen szavakat használ velük kapcsolatban? Mennyire kezeli a szexuális kisebbségi csoportokhoz tartozókat perverz, beteges, deviáns személyekként, illetve a nyugati „szabados” szexualitás lenyomataként?

A minta⁵ kialakítása során szisztematikus keresést végeztünk a vonatkozó intervallumban. Emellett kulcsszavas keresésre is sor került, melynek során a kisebbségre az időszakban leginkább jellemző kifejezéseket használtuk.⁶

Jelen kutatási jelentéshez használt korpuszban kifejezetten arra törekszem, hogy a tudományos szempontból releváns médiareprezentációkat és diskurzusokat bemutassam, így csak a téma szerint érdemi információt tartalmazó cikkekre fókuszáltam. A 120 cikk tartalmazza a helyi jellegű híreket, valamint azokat a globális témákat, melyek a megyei olvasók számára is fontos információkkal szolgáltak – erre főként az AIDS megjelenése utáni időszakban volt szükség.

⁴ Cohen nagyban épít Parsons ifjúságelméleteire, de rögtön meg is jegyzi, hogy az elmélet alapját az amerikai munkásosztálybeli fehér polgárok jelentették, az etnikai és vallási kisebbségek esetében ez másként jelenik meg (Cohen 2006:164).

⁵ A projekthez felhasznált 227 cikkből jelen elemzésbe 120 cikk került be. A kutatás megvalósítása során figyelembe vettünk minden olyan cikket, mely említi a szexuális kisebbségi csoportok valamelyikét, vagy a hozzájuk kapcsolódó egyéb témák kulcsszavait.

⁶ Kereső kifejezések: homoszexuális, homoszexualitás, leszbikus, biszexuális, transznemű, transzszexuális, interszexuális, transzvesztita, heteroszexuális, szodómia, pederasztia, azon nemű, szex, szexualitás, intimitás, nemiség.

Eredmények

Szexuális felvilágosítás

A 80-as évek Délmagyarországában a szex és a szexualitás kérdése sokáig mint megoldandó probléma jelenik meg. A szexuális felvilágosítás „ügye” kiemelt jelentőséget kapott több helyi és országos téma kapcsán. Csakúgy, mint az Ifjúsági Magazinban, a Délmagyarországban is megfigyelhető, hogy a szerzők sok esetben vacillálnak azzal kapcsolatban, hogy a szex és a szexualitás mennyire közügy, milyen formában és hogyan írhatnak róla, eleve feladatuk-e az olvasókat saját benyomásaikkal és a korszak elvi kérdéseivel „untatni”. A nagy dilemma tehát itt is megfigyelhető: közügy-e a magánügy? (Murai – Tóth 2012). A DM szerepvállalása, valamint a témával való foglalkozás bizonyos szinten a diskurzusba való aktív beleszólás igényét reprezentálja, rámutatva a helyi (és országos) hiányosságokra és problémákra, kezdve a fiatalok tanácstalanságától, a szülők és pedagógusok felelősségén át a tudatos és elfogadott szexuális viselkedésekig és szerepekig.

Az évtized első negyedében meghatározó szerepe volt a nyugatról beáramló „szabados” szexuális gyakorlatoknak, melyek rossz hatással lehetnek a fiatalokra, hiszen felbomlasztják azokat a szexuális normákat, amelyeket nemzetünk pozitívan értékelt. Ezek a szexuális normák azt diktálták a fiataloknak, hogy a szexualitásukra, mint védett tulajdonságra tekintsenek. A nyugati szabadosság azonban ezt a normát semmisnek tekinti, a fiatalok egyre korábban és egyre aktívabban élnek nemi életet, melynek következményei beláthatatlanok számukra, és mivel nem is vesznek tudomást ezekről a következményekről, szabados szexuális életük felelőtlenséggel, önfegyelmezés nélkül zajlik. Ennek okát a szerzők főleg a televízió tulajdonítják, amely bemutatva a nyugati filmeket, új mintákat jelenít meg a fiatalok számára, azt prezentálva, hogy ’így is lehet’, ’így is jó’. A szexuális felvilágosításra tehát azért van szükség, hogy ezektől egyrészt megvédjük a fiatalokat, másrészt mutassunk nekik egy helyesebb, egészségesebb, veszélytelenebb utat a szexuális önkifejezés felé. Míg a társadalmi diskurzusban tehát óvni kell a fiatalokat, a hazai és külföldi médiatartalmak sokszor láthatatlanul mutatnak a fenti elveknek ellentmondó mintákat is. A reklámokban érhetjük leginkább tetten azokat a mozzanatokat, amelyekben a nőket könnyen kaphatóknak, tárgyakká mutatják, melyeket a férfi „megkap”, „kiélvez”. Emellett a szór, pontosabban a szörtelenítés, a kölni, a szivar

és a drága autó, mind a heteroszexuális sztereotíp férfi és női mintákat, viselkedésformákat továbbítja, megmutatja, ki lehet szép, sikeres, menő. Ez a nyugati, szabad választás, melyet szembeállítottak a szocialista prűdériával, és amely lehetővé tette az 1985-ös szépségkirálynőválasztást, egyben annak tragikus következményeit (K. Horváth 2021).

Az ezzel a témával foglalkozó cikkek hangsúlyai sokszor eltérnek. Ez annak köszönhető, hogy 1) időben is megfigyelhető az egyre megengedőbb témafeldolgozás, 2) a történelmi események fényében (így az AIDS megjelenésével) is változik a szexualitással kapcsolatos diskurzus hangneme, 3) a különböző szerzők másképp vélekedtek a felvilágosításról és a felelősségről.

Egy 1980 januárjában megjelenő cikk a fogamzásgátlásról a fiatalokat és főként a férfiakat hibáztatja a korai gyermekvállalás és abortusz miatt⁷. A cikk a fiatalok szexuális érének és egyben felelősségének növekedéséről, valamint a technológiai fejlődés által gyorsabban piacra kerülő korszerű és hatásos fogamzásgátlási eszközök elterjedéséről szól. A cikk szerzője a 18 éven aluliakat felelőtlennek tartja, mivel azok „felelősségtudata köztudomásúan nem alakulhatott még ki kívánatos mértékben a szűkebb és tágabb környezetük iránt”. A nemi érés növekedése okán szükségessé vált a különböző preventív módszerek elterjesztése, a tájékoztatás és a fokozott szülői felügyelet. A szerző részletesen beszél a szegedi és az országos fogamzásgátló technikákról, és annak kényszerű szükségességéről.

Egy évvel később, Chikán Ágnes – aki a következő években is sűrűn foglalkozott a kérdéssel – a fiatalokat ártatlan, tanulatlan tömegnek tekinti, akik akarva-akaratlanul beleesnek a hormonok diktálta pajzán életvitel vermébe, ahonnan csak a szülők és a pedagógusok, valamint az értő, szakmailag megalapozott prevenció húzhatja ki őket. A szerző szerint a megfelelő tájékoztatással elejét lehet venni az olyan társadalmi problémáknak, mint a családon belüli erőszak, a molesztálás és az abortusz.⁸

Chikán néhány héttel ezen cikke előtt mutatta be dr. Simon Miklós, a SZOTE bőrr- és nemibeteg klinikája igazgatójának tájékoztatóját⁹. A tájékoztató főként a szex „normális” értékeire hívja fel a

⁷ Nikolényi István: Korszerű fogamzásgátlók. Délmagyarország, 1980.01.20. 4.

⁸ Chikán Ágnes: Hogy a gyerek áldás legyen – a fiatalok szexuális neveléséről. Délmagyarország, 1981.04.12., 8.

⁹ Chikán Ágnes: „Nem pusztult ki, csak alszik” Könnyműség és nemi betegség. Délmagyarország, 1981.03.08., 7.

figyelmet, a szabadosabb szexuális cselekvések és aktusok abnormalitását hangsúlyozza, melybe beletartozik a homoszexualitás és a prostitúció is. Simon a nemi betegségek (pl. szifilisz) egyre durvább terjedésében a fiatalok szabadabb, erkölcstelenebb és könnyelműbb szexuális szokásait okolja. Véleménye szerint rendkívül veszélyesek a homoszexuális galerik, ahol a férfiak csoportosan létesítenek nemi kapcsolatot, és gyorsabban terjesztik is ezeket a betegségeket. A nők egyszerre több partnert is tartanak, ami eleve egyfajta rebellis magatartást tükröz.

„Nem mindegy, hogyan beszélünk róla”. Ezzel a címmel jelent meg egy interjú 1982 júliusában dr. Rapcsák Vilmos megyei szülész főorvossal.¹⁰ Véleménye szerint a szex és a nemiség az ember biológiailag meghatározott részét képezik, így nem szabad azokat elkülöníteni az egyéntől, és egyfajta tárgyiasított és egyben tabusított témaként kezelni. Ugyanezen év októberében Bódi György¹¹ fejtette ki nézeteit a témával kapcsolatban. Meglátása szerint a gyerekek más információkat kapnak otthon a szüleiktől, és megint másokat az iskolában. Ezt a kettősséget fel kell számolni. Példával élt a nők kapcsán: szerinte egyre több nő szorítja háttérbe a partnerkeresést és fókuszál a karrierjére, ami rossz fényt vet rájuk, és eleve kevesebb állami és önkormányzati támogatást vehetnek igénybe, mint a házas nők.

1985 júliusában Dr. Farkas Márton felhívta a figyelmet a szabad szex veszélyeire.¹² Ezek a veszélyek nem csupán a különböző betegségek, a nem várt gyermek, a családon belüli erőszak, hanem olyan egzisztenciális problémák, melyek nagyobb mértékben a nőket fenyegetik. A nők ugyanis jobban ki vannak téve annak, hogy egy nem várt terhesség vagy fertőzés miatt karrierjük derékba török. A gyermek a nők jövőjére sokkal nagyobb hatással van, ezért őket Farkas sokkal jobban félti a szabadosabb szexuális élettől, mint a férfiakat.

Chikán Ágnes 1986 májusában egy igen érdekes és sok szempontból új megközelítéssel élt a szexualitással kapcsolatban.¹³ „Vannak, akik úgy tartják, a házasság alapja szintén a szexualitás. Ugyanakkor a házasságoknak csaknem a felében küzd szexuális gondokkal férj és feleség. Nem közömbös azonban, hogy milyen ideológiát teremtünk a szex köré, milyen

normákat építünk az emberekbe. Ha ezeknek minden áron meg akar felelni valaki, az bizony ismét szerepkonfliktusokhoz vezet. [...]” – írja. Véleménye szerint a szexről, a szexualitásról szóló beszélgetések, tájékoztatók olyannyira megsokszorozódtak, hogy a néző/olvasó már nem is akar róluk hallani, kikapcsolja a tévét, rádiót, becsukja az újságot. A különböző tudományterületek képviselői nagy áhítattal beszélnek a témáról, figyelmen kívül hagyva saját házasságukat, ahol ugyanúgy felütheti a baj a fejét, mint bárki másnál. Chikán szerint a házasságon belüli szexuális problémákról éppúgy fontos beszélni, mint a fiatalok szexuális ééréséről. Két hónappal később még mélyebbre ás, júliusban a következőképp beszél a témáról „Az a viharos serdülőkor” című cikkében.¹⁴ „Márpedig – különösen ebben a korban – szükség lenne a meghitt beszélgetésekre, odahaza és az iskolákban is. Van mit tanítanunk, ugyanis a szexuális életmódról, a testi higiénéről, s ha hisszük, ha nem, szükség van a fölnöttek észszerű tanácsaira, nyugtató szavára is. A legkritikusabb időpontban, a VIII. osztály első félévében kell dönteniük ezeknek a viharok tépázta emberkének további sorsukról. S a döntésre, meglehet egy jó képességű, ám rossz passzban levő gyerekek „kétes” osztályzata teszi rá a pecsétet... Válságok, stresszhatások, kétségek közepette egyetlen nagylány és nagyfiú se nélkülözheti a szülőket, az osztályfőnök, a biológiatanár, az iskolaorvos, a védőnő megértését és támogatását. Segédkezet azonban csak az tud nyújtani, aki ismeri őket, s e sajátos kor sajátos gondjait.” Az otthoni beszélgetésre tehát mindkét irányban szükség van, nem csupán a fiatalok számára, de ugyanúgy a felnőtteknek is.

Ismeretlen szerző 1986. augusztus 26-án adott ki egy véleménycikket a skandináv országok szabados szexuális viselkedéséről.¹⁵ Az „Elfonnyadt a tiltott gyümölcs” címet viselő, csupán néhány bekezdéses cikk a szerző azon véleményét jeleníti meg, miszerint a skandináv országok szabados szexuális viselkedése, valamint annak legitím megjelenítése nem várt, de szükségszerű következménnyel jár, nevesül a betegségek, fertőzések gyorsabb elterjedésével. Meglátása szerint – melyet egyébként statisztikákkal is alátámaszt – Svédország lakói erre már rájöttek, kapcsolataikban a stabilitást keresik, kevesebb félrelépés. A szex, mely nagyban összeforr a pornográfiával, ismét a párok intim kapcsolataként jelenik meg, s kevésbé mint szabados

¹⁰ Kalocsai Katalin: Nem mindegy, hogyan beszélünk róla. Délmagyarország, 1982.07.18., 3.

¹¹ A cikk nem jelöli, ki a felszólaló.

¹² Dr. Farkas Márton: Az aktív szex veszélyei. Délmagyarország, 1985.07.15., 5.

¹³ Chikán Ágnes: Holtomiglan-holtodiglan. Délmagyarország, 1986.05.13., 3.

¹⁴ Chikán Ágnes: Az a viharos serdülőkor. Délmagyarország, 1986.07.04., 3.

¹⁵ Elfonnyadt a tiltott gyümölcs. Délmagyarország, 1986.08.26., 2.

aktus. A kor szellemisége és elvi elgondolása nem tagadja meg magát a szexuális nevelést az oktatóktól, ugyanakkor ez a nevelés inkább jelenti „a mély, intim emberi kapcsolatok teremtésének képességét” (Lachata 1981:91). Szükséges már itt hivatkozni egy későbbi, 1989. májusi cikkre,¹⁶ mely a svéd szexről beszél a fiatalok körében. A cikk beszámol a svéd oktatási rendszerről, annak elveiről és álláspontjáról. A svéd iskolákban a gyerekeknek – természetesen az ő szintjüknek megfelelő minőségben és mennyiségben – már 7 évesen beszélni kezdenek a szexről. 14 éves korukra megközelítőleg teljes képet kapnak a témáról, és átlagosan 17 éves korban kezdik el a szexuális életet sokkal felelősségteljesebben, a kockázatok és veszélyek ismeretében. A svéd oktatási rendszer szerint felesleges eltüntetni őket bármiféle szexuális kiadványtól, képtől, olvasmánytól, sokkal eredményesebb, ha minél előbb megismertetik a gyerekekkel a témát, és lehetőséget kapnak a kérdésre.

Visszatérve a régióra, 1987 novemberében jelenik meg egy értekezés B.E.-től az iskolai felvilágosításról¹⁷. A cikk szerint iskoláinkban még továbbra sem korszerű és elfogadható a felvilágosítás, mivel az ezzel megbízott személyek nem is tudnak érdemben beszélni a szexről és a szexualitásról, az egészségről. Az egészségnevelés, mert a cikk ide sorolja az egészséges szexre való nevelést is, kiszorult az iskolai órák keretéből, nem fér bele, és nem is tudnak érdemi tájékoztatást adni. „*Szemérmesek vagyunk, ha szexuális kérdésekről kell szólnunk az iskolában*” – írja a szerző.

1988 májusában már egy másik megvilágításba kerül a téma¹⁸. Az iskolákban terjedő pornográf újság hatásait mutatja be Boldizsár, Vetró Ágnes gyermekpszichiáter segítségével. Véleménye szerint felelőtlenység azt gondolni, hogy a gyerek nem érez kíváncsiságot a szexszel kapcsolatban, nem akarja megismerni önmagát, a szexualitását és az aktust. Vetró a szülők felelősségét emeli ki, akik ahelyett, hogy eltüntetnék az ilyen kérdésektől és témáktól, értő módon kellene viszonyulniuk a gyerekekhez, annak kérdéseire, gondolataihoz. Ha a szexet, a szexualitást otthon tabusítják, akkor a gyermek más forrásból fog tájékozódni, aminek az lehet a következménye, hogy rossz tanácsot kap, helytelen példát lát.

Összegzésként elmondható, hogy a szexuális felvilágosítás fontossága a délvidéki régióban is

¹⁶ A szex Svédországban. Délmagyarország, 1989.05.08., 2.

¹⁷ B.E.: Fiatalok (is) veszélyben. Délmagyarország, 1987. 11. 25., 5.

¹⁸ Bodzsár Erzsébet: Keserű feladat szülőknek. Délmagyarország, 1988.05.10., 5.

meghatározó, ugyanakkor feltűnő a felelősség eltérő értékelése a pedagógusok, szülők és hallgatók között. A szexszel és a szexualitással kapcsolatos cikkeket az évtizedben igen sokszor, változatos és időben változó hangsúlyokkal publikálták. A téma iránti szerzői elkötelezettség arról tanúskodik, hogy a szex és a felvilágosítás tagadhatatlanul fontos téma, ami érdemes a vitára. A szexuális felvilágosítás szükségessége és fontossága a nyugati minták beáramlása miatt növekedett meg, ugyanakkor ezeknek a mintáknak a megjelenése az évtized vége felé inkább volt egy szükséges rossz része, semmint egy olyan diskurzus, melyet tabusítani kell – feltehetően inkább azért, mert a beáramlást már kevésbé tudták megfékezni. A tájékoztatás forrása kapcsán a cikkek vagy a pedagógusokról és az iskolák dolgozóiról, vagy a szülőkről beszéltek, ugyanakkor abban a legtöbb cikk egyetértett, hogy a szakzerű és nyílt kommunikáció a helyesebb az eltúllással és tabusítással szemben. A szexuális felvilágosításra '85 után fokozottan szükség mutatkozott a HIV miatt, ezt részletesen a vírussal foglalkozó fejezetben tárgyalom.

A szexuális kisebbségi csoportok megjelenése

A szexuális kisebbségi csoportokkal kapcsolatos hírek, értekezések, véleményírások főként az évtized második felében, az AIDS-krízis kirobbanása után növekedtek meg. '85 előtt azok a cikkek, melyek érintették a kisebbséget, igen változatos módon beszéltek róla. Csakúgy, mint a szex és a szexualitás esetében, a kisebbség jelenléte is diverz volt az orgánumon belül, témától és szerzőtől függően. Az évtized első felében a kisebbséggel direkt módon kevésbé foglalkoztak, egy-egy film vagy egyéb művészeti alkotás kapcsán jelentek meg, akkor is főképp a homoszexuálisok. A velük szembeni szóhasználat többnyire megengedő és korrekt volt, a homoszexuális kifejezésen kívül megjelenik még az azonnemű (egy alkalommal), a homokos, valamint a szexuálisan eltévelyedett. A korábbi időszakban használatos szodómia és természet elleni fajtalanság, fajtalankodás az orgánumban más szexuális formákra és cselekvésekre korlátozódott; előbbi az állatokkal való közönség címekéjékként jelenik meg, utóbbi pedig a gyerekekkel szembeni szexuális erőszakra utal. Ez utóbbira a pedofília kifejezést egyik, a témával foglalkozó cikk sem használta. A fajtalankodás önmagában háromszor jelenik meg, abból két alkalommal pejoratív felhanggal.

A következőkben a kisebbség csoportjain egye-
sével haladok végig, bemutatva azok reprezentációt
az orgánium cikkeiben. A homoszexuálisok maga-
san többször jelennek meg, mint a szexuális kisebbsé-
gi csoport többi tagja.

A homoszexuálisok az évtized első felében főleg
a nyugatról bejövő filmekről szóló kritikákban je-
lennek meg. Az első ilyen alkalom az 1980 augusz-
tusában írt, 1978-as olasz alkotás, *A kétdimenziós
gyilkos*¹⁹, ahol a kisebbség csak említés szintjén ke-
rül szóba, sem pozitív, sem negatív vélemény nem
társul hozzá. Később, *Az 51-es dosszié*-ban találko-
zhatunk ismét a kisebbséggel, melyben az 51-es dip-
lomata úrról derül ki, hogy homoszexuális, „illet-
ve csak az szeretne lenni.” A homoszexuálisokról a
szerző nem beszél számottevően, a filmet negatívan
értékeli, de nem a diplomata miatt.²⁰ 83-ból való
a *Dutyi dili*, amelyben a szerző a homoszexuális
karakteret, mint felesleges elemet említi, jelenléte a
filmben „magasröptű ökörség”²¹. Valamelyest po-
zitívabb kicsengésű kritika az 1985-ös *Redl Ezredes*
film ajánlója²². A szerző véleménye szerint a címsze-
replő homoszexualitása nem predesztinálja őt auto-
matikusan a bukásra, ehhez más személyiségjegyek
és tulajdonságok is szükségesek. D. L. pozitívan
értékeli a filmet.

A kisebbségek az orgániumban viszonylag el-
enyésző alkalommal jelennek meg bűnügyi eset
elkövetőiként vagy áldozataiként, s még kevesebb
a helyi relevanciájú eset. 1981 szeptemberéből való
az a hír, melyben egy budapesti gyilkosságról adnak
számot²³. A gyilkos, Lengyel István, 27 éves vonat-
vezető-jegykezelő, aki homoszexuális kapcsolatot
akart létesíteni Katona István honvéd őrzetével,
dulakodásba kezdtek, melynek végén előbbi meg-
fojtotta áldozatát. Lengyel beismerte tettét, a cikk
megjelenésekor a nyomozás ellene folyamatban
volt. Szintén bűnügyi témában jön elő a homoszex-
ualitás, ugyancsak egy budapesti gyilkosság kap-
csán²⁴. Gyermekgyilkosság történt, Bencsik László
Tibor 1982 januárjában ölt meg egy fiút, akivel

közösülni akart. A gyilkosságban a vádirat szerint
közrejátszhatott a gyilkos homoszexualitása. A tár-
gyalás, erkölcsi okokra hivatkozva, zárt ajtók mö-
gött, a nyilvánosság kizárásával történt. A döntésről
az orgánium nem számol be, későbbi cikkekből de-
rült ki, hogy Bencsiket halálra ítélték.

Viszonylag ritka eset, hogy a homoszexuális
kapcsolatra fajtalanágként hivatkoztak, nem egy
hírben vagy értekezésben, hanem egy regényrészlet-
ben²⁵. Berczeli A. Károly *Apa és Anya* című regénye
részletekben jelent meg a Délmagyarországban. Az
egyik ilyen epizódban a szülők fiáról kiderült, fajta-
lankodott egy arab férfival. A rövid részletben meg-
ismerjük a szülők agóniáját, az anya megértő, de
félő gondolatait. A fiú szegyélli szülei előtt, de nem
mond semmit mentségként, csak sajnálja rokonait,
és hogy szegyenkezniük kell miatta.

1987 februárja. R. L. interjú készit Kovács La-
jos századossal, az ORFK bűnügyi osztályának fő-
előadójával a prostitúcióról, annak hazai elbírálásá-
ról²⁶. Egy kérdés érinti a homoszexuális prostitúciót,
mint tabusított, de létező jelenséget. Kovács a kö-
vetkezőképp foglalja össze álláspontját: „Ők is pénz-
ért teremtenek homoszexuális kapcsolatot. Számuk,
mint említettem, becslésünk szerint megegyezik a női
prostitúáltakéval, s sok közöttük a fiatalok és a ci-
gány származású. Tarifájuk is azonos. Számos nyugati
pornó és homoszexuálisok számára kiadott folyóirat
közül magyarországi címetek, feltüntetve a »szolgálta-
tás« minőségét is. Ez általában egy szó: magasszintű.
Több olyan »turistáról« tudunk, aki Nyugatról csak
ezért a magasszintű szolgáltatásért utazik hazánkba.
Nagy összegű valuta kerül így feketeforgalomba, ami-
nek útját alig tudjuk nyomon követni.” A prostitúció
hazánkban mint ’üzletszerű kéjelgés’ bűncselek-
mény volt egészen annak hatályon kívül helyezésé-
ig, 1993-ig. A prostitúció büntethetőségének oka
visszavezethető a szocialista embereszményre, mely
tiltotta a test áruba bocsájtását, ami alól a férfiak
sem voltak kivételek (Tóth – Murai 2014).

Ugyanezen év novemberében az orgánium első
ízben számol be olyan bűnügyről, melyben szege-
di homoszexuális férfi kerül a bíróság elé üzletszerű
kéjelgésért²⁷. A vádlott, Gedeon Jenő Csaba több
ízben létesített homoszexuális kapcsolatot R.-rel,
a felperessel, aki ezért pénzbeli juttatást adott. A

¹⁹ Domonkos László: A kétdimenziós gyilkos. Délma-
gyarország, 1980.08.28., 5.

²⁰ Domonkos László: Az 51-es dosszié. Délmagyarország,
1980.09.25., 5.

²¹ Domonkos László: Dutyi-dili. Délmagyarország,
1983.05.05., 5.

²² D.L.: Redl ezredes. Délmagyarország, 1985.02.14., 5.

²³ Őrizetbe vették Katona István honvéd őrzetű
gyilkosát. Délmagyarország, 1981.09.17., 8.

²⁴ A vád: Gyermekgyilkosság. Délmagyarország,
1982.07.06., 8.

²⁵ Berczeli A. Károly: Apa és anya. Délmagyarország,
1982.02.04., 2.

²⁶ R.L.: Szabad-e a szabadszerem. Délmagyarország,
1987.02.19., 4.

²⁷ Balogh Tamás: Egy szokatlan bűnügy. Délma-
gyarország, 1987.11.30., 7.

kapcsolat azonban megszakadt, Gedeon pedig, mivel erősen nélkülözötte a nagy összeg kiesését, több alkalommal visszatért R.-hez, és azzal fenyegette, hogy ha nem fizet, elmondja a családjának homoszexuális kéjelgéseit. R. a sokadik alkalommal, amikor már egy harmadik fél is bekerült az ügybe, a bírósághoz fordult. Gedeont üzletszerű kéjelgés és zsarolás vádjával állították bíróság elé, akit másodfokon tíz hónap szabadságvesztésre ítélték.

1987 decemberéből való egy igen érdekes és sok szempontból a korábbi hangnemtől eltérő cikk, mely a „(Homokos) vadnarancsok” címet viseli²⁸. A szerző Tráser László. Nehezen eldönthető a cikk támogató vagy elutasító álláspontja, hiszen míg az egyik mondatban homokosokként, szexuálisan eltévelyedetteként, palotapincsiként írja le a homoszexuálisokat, addig később aggodalommal figyeli a magányos felsőbeosztású alanyt, akinek nincs is más választása, mint e szélsőséges közegekből párt, partnert választani. Itt is előkerül a nyugati minta beáramlása, mely a korábbi évtizedekben elképzelhetetlen volt. Szerinte a homoszexuálisoknak valójában nincs egyéb út, mint az eltévelyedés, a rendezetlen családi körülmények, melyeket az AIDS csak tovább nehezít. Társadalmi diskurzusra van szükség, mindenki számára, megérteni és segíteni. Vélelmezhető, hogy a szerző a felsorolt fogalmakat nem bántásból használja, hanem mint olyan, a diskurzusból beivódott címkék, melyek ekkor, itt nem rendelkeztek pejoratív felhanggal. Véleménye szerint a fizetett homoszexuális kapcsolat a szegényebb, fiatalabb, alsóosztályban élő férfiak sajátja, akiknek, szűkös pénzkereseti forrásaik miatt cseppet sem meglepő, hogy ezzel a lehetőséggel élnek. A szerző problémaként írja le ezt, majd felteszi a költői kérdést: „Meddig hallgatunk?”.

1988. február 10. Cím: *Homoszexuálisok Egyesülete – Várják az engedélyt.* A Homórosz Egyesület alapításáról kérdezték Dr. X-t, azaz Romsauer Lajost. Szóba került maga a homoszexualitás, hogy „milyen ez az élet”, és X előbújása, nem mellékesen pedig az egyesület célja, fontossága.²⁹

Ugyanezen év júliusában Halász Miklós készített interjút Merényi Kálmánnal, a Szegedi Tudományegyetem (akkor még JATE) docensével a nemi erőszakról³⁰. Merényi a büntetőjogi tanszéken

kriminológiával foglalkozott, és az erőszakos bűncselekményeket kutatta. Az interjú során kitértek a homoszexuálisok erőszakos cselekedeteire is, mely „speciális” terület a kutató számára. Merényi választát idézem: „A nők között legalább olyan mértékű a homoszexualitás, mint a férfiaknál, csak náluk kevésbé feltűnő és bizonyítható. A nők nem annyira durvák és agresszívok. Am érdekes és mélyreható elemzést igényel, hogy például a börtönben a nők között milyen komoly „szerelem” szövődik. Többségénél csak az egyik fél számára, de egész életre szóló „szerelemet” jelentő kapcsolat keletkezik. Ezek a nők a „szerelemükért” hajlandók mindenről lemondani, elvetemültebbek, mint a homoszexuális férfiak. Előfordult, hogy a féltékenység miatt öltek is. Az orvostudomány mai állása szerint ezek a hajlamok örökletes betegségeknek tekinthetők. Bizonyos zárt, mesterséges környezetben — börtön, kollégium — a hajlam jobban kifejlődhet. Az NSZK-ban érdekes kísérletet végeztek. Az agy hipotalamuszában műtétet korrigáltak, enyhítették a homoszexuális hajlamot, de átütő sikert nem értek el. A hatályos jogszabályok szerint az azonos nemek között a szexuális cselekményeket csak akkor büntetik, ha az erőszakkal történik, illetve a 18 éven aluliakat a felnőttek megrontják.”

Elemzésünk utolsó évében több olyan cikk is megjelent, mely a homoszexualitást negatív fényben tünteti fel, összesen a kiskorúakkal szembeni fajtalanossággal. A „Mit árasztanak a Rigó utcai falak?” című riportban Sütő Péterrel, a Rigó utcai nevelőotthon igazgatójával és néhány bentlakóval beszélgetett a riporter, Balogh Tamás. Ebből az derül ki, hogy a fiatalokat többször érte szexuális abúzus, többnyire felnőtt férfiak által. Az igazgató szerint rendkívül keveset tehetnek az ügy érdekében, sokszor nem is lehet bizonyítani. Másrészt a gyerekekkel is foglalkozni kell, a velük való humanitárius bánásmóddal, mivel az ő személyiségük, viselkedésük is sokat nyom a latban,³¹

Egy decemberi számban, ahol a HIV-fertőzésről volt szó részletesen, a szerző, Kalocsai Katalin a következőket írja: „Magyarországon a homoszexualitás már önmagában is elítélendő s ezért már e tényt is titkolni igyekeznek a homoszexuális ember, ebből következően az életmódja okán szerzett betegséget még inkább.” A szerző aggodalmát fejezte ki a homoszexuálisok felé, akik a szorongás és a megbélyegzéstől való félelem miatt nem, vagy csak későn fordulnak orvoshoz. Kalocsai statisztikai adatokra támaszkodik, mikor a magyar HIV-fertőzöttekről beszél,

²⁸ Tráser László: (Homokos) vadnarancsok. Délmagyarország, 1987.12.16., 4.

²⁹ Homoszexuálisok Egyesülete – Várják az engedélyt. 1988.02.10., 4.

³⁰ Halász Miklós: Segíthet a tudomány? Délmagyarország, 1988.07.30., 8.

³¹ Balogh Tamás: Mit árasztanak a Rigó utcai falak? Délmagyarország, 1989.11.27., 5.

egyben megemlíti, ezen adatok szerint a magyarországi első fertőzött nem volt homoszexuális.³²

A nők közötti szerelem első és az évtizedben egyedülként lesbikus szerelemként hivatkozott alkalmá a HomÉrosz egyesület alapításáról szóló interjúból szerepel. Dr. X erről azt mondta, hogy lesbikus szerelem legalább akkora arányban van a társadalomban, mint homoszexuális szerelem, és a HIV-fertőzés őket is ugyanannyira veszélyezteti, mint férfitársaikat. „... a vírusok és baktériumok nem válogatnak a nemi szervek között” – mondja. Hozzáteszi, a nők kevésbé érezhetik magukat veszélyben a társadalomban, mint a férfiak, ugyanis utóbbiaknak több évszázadig tartó üldöztetést kell a vállukon hordaniuk, mikor felvállalják identitásukat. Hadd utaljak még itt a biszexuálisokra, ugyanis az ő említésük egyedül ebben a cikkben jelenik meg. Dr. X. elmondása szerint biszexualitás – azaz kétneműség (?) – nem létezik, a szexualitás vagy-vagylagos.

Az évtized mindenképp nagy jelentőségű alkotása volt a Makk Károly rendezésében készült *Egy-másra nézve* című film, mely két nő szenvedélyes szerelmének tragikus történetét meséli el. A film Galgóczi Erzsébet *Törvényen kívül* című regényéből készült. Az alkotás nem csak a lesbikus szerelem bemutatása miatt lehetett tabusértő. Egyrészt jelentős politikakritikát is megfogalmaz, másrészt nem szégyelli megmutatni a női testet, annak természetességében. Az állam, illetve az állami szervek beavatkozása által azon szimbolikus üzenet is helyet kap, miszerint az ilyesféle „fajtalan” viselkedés otthon, a négy fal közé való – ahova a szocialista államnak különben sincs semmi joga benézni. A két főszereplő szerelmére sem a szerző, sem Galgóczi nem a lesbikus, hanem az azonneműek szerelmét használta. A filmről írt kritika Domonkos László tollából származik. Domonkos pozitívan értékeli a filmet, nagy hangsúlyt fektet a történelmiségre és azon akadályokra, amelyek egy szerelem útjába állhatnak egy viharos időszakban. Szerinte a film végén „elfeledkezünk arról, hogy egy szexuálisan perverz személyiség tragédiáját láttuk”, hiszen a szereplők közti lélektani dráma és a társadalom kétes viselkedése sokkal inkább elgondolkodtatásra készítheti a nézőt.³³

³² Kalocsai Katalin: HIV-atlanul élni. Délmagyarország, 1989.12.16., 7.

³³ A filmet 1983. június 8-án a helyi, építőipari szövetkezet ifjúsági klubjában is levetítették a dolgozóknak, arról azonban nem tudni, ők hogyan fogadták az alkotást. (DM Röviden. Délmagyarország, 1983.06.08., 8.)

Az interszexuálisok egyedüli megjelenése egy 1982. októberi cikkben történt, ahol a nők terhességéről, a korai szülésről, az anyává válásról van szó. A cikk szerzője, Kalocsai Katalin szerint az orvosoknak nagy felelőssége van ebben, főként a gyermek nemének meghatározásakor, ugyanis egy interszexuális személy esetében az orvos döntése végzetes hatást gyakorol a gyermek jövőjére.³⁴

A transzszexuális ernyő alá tartozó beöltözők, transzvesztiták megjelenése az orgánumban szintén elenyésző, nehezen meghatározható az is, a szerzők hogyan viszonyulnak hozzájuk. Míg 1980-ban az 1979-es szilveszteri műsorban fellépő komikusok beöltözéséről a szerzőknek a fellengzősség, a hivalkodás jut eszébe³⁵ – a közönség szeretetét ennek ellenére nem tagadja meg a produkciótól –, addig a század végén egy rövidke írás a szovjet transzszexuálisokról arról beszél, hogy ezek a személyek kifejezetten nehéz helyzetben vannak, a társadalom türelmetlen velük szemben, és igen erőszakos büntetésre számíthat, aki egy kis, konzervatív, zárt közösségben a másik nem ruháit viseli, akképp viselkedik, olyan munkát végez. Az ismeretlen szerző egy orosz sajtóban megjelent cikkre hivatkozik, amelyben szokatlan nyíltsággal beszélnek a jelenségről. Az újságnak interjút adó szexológus azt tanácsolja a szülőknak, hogy azonnal forduljanak szakemberhez, ha gyermekük a másik nemhez tartozónak kezdi érezni magát, mivel az időben történő kezeléssel megelőzhető a rendellenesség kifejlődése.³⁶

A DM vizsgálata során meglehetősen csekély olyan cikkel találkoztunk, mely a helyi helyzetre, eseményekre, jelenségre koncentrált a szexuális kisebbség kapcsán. Sokkal érdekesebb az, ahogy bizonyos országos és globális hírekre, eseményekre reflektált – meglehetősen eltérő hangsúlyokkal, mint láthattuk. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy ne lettek volna Szegeden melegek, lesbikusok, biszexuálisok stb., vagy olyan helyek, ahol a fiatalok találkozhattak, ismerkedhettek, viszont erről láthatóan nem jutott el érdemi információ a sajtóhoz. A homoszexuálisokról való gondolkodás, a velük kapcsolatos vélemények és előítéletek javarészt az AIDS-krízis magyarországi berobbanásával jelenik meg az újság hasábjain, mivel a fertőzés nagyon is „közeli” volt, mellyel nem lehetett nem foglalkozni.

³⁴ Kalocsai Katalin: Nőnek születtek. Délmagyarország, 1982.10.29., 3.

³⁵ Sulyok Erzsébet: Szilveszter a tévében. Délmagyarország, 1980.01.03., 5.

³⁶ Natasa, akit Ivannak hívnak. Délmagyarország, 1989. 07.13., 5.

AIDS-krízis

Az AIDS első megjelenése a napilap hasábjain 1985. szeptember 10., amikor a fertőzésről, mint távoli veszélyről beszélt a szerző. Meglehetősen kevés információ jutott el a magyar sajtóhoz, de az már ekkor ismert volt, hogy főként homoszexuálisok terjesztik.³⁷ Nem kevesebb, mint három nappal később a fertőzés már valós veszélyforrásként jelenik meg a délvidéki médiában, a fertőzés részletes leírását, a veszélyeztetettek sorát, a lehetséges elkerülési mechanizmusokat és a jelenlegi aktív és hamarosan megjelenő orvosi rendelkezéseket taglalva.³⁸ A cikk ekkor még azt jelzi, hogy nincs hír magyar fertőzöttről, de Nyugat-Európában már jelen van a betegség, és rohamosan terjed.

Az AIDS-szel kapcsolatos hírek ezt követően gyors ütemben növekedtek, az olvasók napról napra végigkövethették a fertőzés beáramlását, a folyamatos egészségügyi rendelkezéseket, óvintézkedéseket és a polgárok felhívásait. Szegeden megnövekedett a különböző előadások, prevenció célú kurzusok és tudományos ülések száma. Az újság hasábjain felhívják a homoszexuális lakosság figyelmét a megfelelő védekezésre, és óva intik őket a rendszeres partnerváltogatástól.

A „Lesz ellenszer?” című riportban Zsdanov professzorral³⁹, a Szovjet Tudományos Akadémia Víruskutató Intézetének igazgatójával beszélgettek, aki türelemre inti a polgárokat a címbe feltett kérdés kapcsán. Elmondta, nemcsak náluk, mindenhol nagy erővel folyik a munka a vakcina kifejlesztésére, de jó esetben is hónapokat kell még várni.

1986 márciusában a Köjál és a Bartók Béla Művelődési Központ kerekasztal-beszélgetést szervezett különböző egészségügyi témákban.⁴⁰ Külön programként tematikus esteket is meghirdettek, ahova bárki elmehetett és feltehetette a kérdéseit. Egy ilyen sorozat részeként április 7-re indítványoztak egy AIDS-szel foglalkozó alkalmat.

Miközben tehát aktívan folyik a lakosság felvilágosítása, valamint a tudományos, egészségügyi tanácskozások, a vírusról egyre többet tudunk meg. Így például a különböző – mai használatával kísérő – betegségek jelenléte súlyosbítja a

beteg állapotát, és sokszor ez okozza a fertőzött halálát⁴¹.

Ugyanezen év szeptemberében olvasható Ch. Á. – vélelmezhetően Chikán Ágnes – írása,⁴² mely a sok, intenzíven egymást követő hír, felhívás és eseménybemutatás után, mintha egy nagy levegőt vett volna az AIDS-krízis közepén. A szerző egy pillanatra megáll, és számot vet azzal, mit tudunk eddig. Szavai úgy hangoznak, mintha olvasóit szeretné megnyugtatni, hogy az országok, a szakemberek, tudósok, politikai vezetők mindent megtesznek a krízis megfékezése érdekében. Elmondja, a fertőzés már 1981-ben felütötte a fejét Amerikában, csupán hozzánk ért el az utóbbi egymásfél évben. A minket megelőző országok tehát évekkal ezelőtt elkezdtek a fertőzéssel kapcsolatos kutatásokat. „A közönség figyelve most sokkal inkább a csendes laboratóriumok felé fordul...” – írja, majd beszámol az eddigi fejleményekről, a nemzetközi rákkongresszus eddigi vitáiról és a fertőzés eddig ismert sajátosságairól.

A fertőzéssel kapcsolatos hírek ezután sem állnak meg, leginkább nemzetközi fejleményekről, további kongresszusi tanácskozásokról, a védekezés és az odafigyelés fontosságáról beszélnek a cikkek. A szexuális felvilágosításban korábban hallható szabados szexuális kultúra kritikája szinte teljesen kiveszik, átadva a helyét az AIDS-ről való szakképzett tájékoztatásnak. Az évtized végén már nem intik óva a fiatalokat ezektől a mintáktól, hiszen a szabados minták már itt vannak, az évtizedben nem egyszer találkozhattunk velük. A kérdés az lett: mit tudnak most tenni a fiatalok érdekében?

Egy július 28-ai véleménycikk a HIV-szűrésről ad számot egyedi stílusban. F. Cs. véleménye szerint az újszegedi Köjál központban, ahol ingyenes szűrést végeztek, szinte csak olyanok jelentek meg, akiknek semmi szükségük a vizsgálatra. Ványai Éva doktornővel való beszélgetése során kiderült, kevés olyan személy jelentkezett a vizsgálatra, akiknek valóban szüksége lehetett rá. A homoszexuálisokra itt a szerző a „*homo homo*cos*” emberfajta egyedeként utal, s bár magát a szűrést fontosnak tartja, a fennálló helyzetről erős gúnnyal beszél.

A napilap számot ad két AIDS témával foglalkozó könyv megjelenéséről, mindkettő fontos dokumentuma a krízisnek: Juhai Nagy János:

³⁷ Petri Ferenc: Haiti messze van. Délmagyarország, 1985. 109.10., 5.

³⁸ Az egészségügyi minisztérium közleménye. Délmagyarország, 1985.09.13., 7.

³⁹ Lesz ellenszer? Délmagyarország, 1985.12.10., 4.

⁴⁰ Esti beszélgetések. Délmagyarország, 1986.03.20., 5.

⁴¹ Csákváry Margit: Magyarok a rákkutatásban. Délmagyarország, 1986.08.05., 5.

⁴² Ch. Á.: A vírusok nem ismernek országhatárokat. Délmagyarország, 1986.09.01., 5.

AIDS: egy kór dokumentumai,⁴³ valamint Graham Hancock Enver Carim: *Az AIDS társadalmi háttérrel*⁴⁴.

1988 elejére további érdemi fejlemény történt a fertőzés ellen való fellépés kapcsán, ugyanakkor továbbra is kevés a helyi vonatkozású esemény. Az országos hírek kapcsán kiemelendő a korábban hivatkozott HomÉrosz Egyesület alapítása, az AIDS-információs szolgálat létrejötte, mely igyekszik pontos adatokkal szolgálni a fertőzés terjedésével kapcsolatban⁴⁵, felhívták a fodrászok figyelmét az alapos higiéniai óvintézkedésekre⁴⁶. 1988. június 15-én léptek életbe azok az új szabályozások és szigorítások⁴⁷, melyek előírták, kik azok a polgárok, akiknek kötelező jelleggel alá kell vetniük magukat a HIV-szűrésnek. A terjedelmes felsorolásban többek közt jelen voltak a nemibetegek (illetve az ezzel a gyanúval orvoshoz fordulók), az üzletszerű kéjelgésért elítéltek, a fertőzöttek partnerei és közeli hozzátartozói, a szabadságvesztést büntetőintézetben töltők stb. A szabályozás részletesen leírja, mit kell tennie a szűrést végző orvosnak, amennyiben a szűrés eredménye pozitív.

Néhány nappal később a hírlap már az első AIDS-filmről jelent⁴⁸. Várszegi Károly rendezésében, a Szociális és Egészségügyi Minisztérium, illetve az Országos Egészségvédelmi Tanács jóváhagyásával, szakértők segítségével forgatták le az *Emléklül Évának* című egyórás filmet, amelyet az alkotók vállalatok, intézmények, klubok figyelmébe ajánlottak. A tragikusan végződő párkapcsolat hiteles képet igyekszik mutatni a fertőzésről és a fertőzöttről. Nem ismert, hogy a könnyedebb művészeti feldolgozása a témának mennyire volt befogadható, ugyanakkor egy későbbi jelentés a vásárban kiállított brosúrákból sokatmondó véleményt jelenít meg.⁴⁹ Ezek az egészségesebb életmódra igyekeznek felhívni a figyelmet, emellett a különböző betegségek és fertőzések, így az AIDS

elkerüléséről is került ki néhány példány. A szerző szerint az emberek ezekhez hozzá sem értek, félve, nehogy már a papír érintésétől elkapjanak valamit. Láthatóan a téma közelsége irritálja őket, jóllehet az újságokból elég, ha informálódnak.

Az utolsó elemzett évben az AIDS-el kapcsolatos hírek témája redukálódott a terjedés ütemére. Regionálisan kevesebb tájékoztatóról, ülésről vagy előadásról adott számot a hírlap, az AIDS-jelentések azonban még ekkor is borúlátók voltak, magas esetszámot mutatva. Az AIDS témáját több művészeti alkotásban is felhasználták, így a korábban említett könyvekben, filmekben, emellett készült reklámfilm,⁵⁰ egy biztosító pedig saját reklámjába is beépítette az AIDS-jelenséget⁵¹.

Következtetések

A Háttér Társaság megbízásából készült kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy a 80-as években a szegedi médiadiskurzus, az oktatás és az egészségügy is nagy hangsúlyt fektetett a fiatalok szexuális fejlődésére és a prevencióra. Ez nem csupán az újságcikkek meghatározó számából, hanem a diskurzus markáns jelenlétéből és a különböző helyi szakszervezeti, egyetemi és egészségügyi események számából is kiolvasható. Más kérdés azonban, hogy a felelősség és a prevenció pontosan kihez is tartozott, kitől várhattak a fiatalok adekvát tanácsadást, kihez fordulhattak kérdéseikkel. Feltételezhető azonban, hogy ez nem területi probléma, hiszen a fiatalok fejlődésével, szocializációjával, a családdal és oktatással, ezek társadalmi szerepével már akkor is több szakirodalom foglalkozott.

A szexuális kisebbségi csoportok – azon belül főként a homoszexuálisok – jelenléte különböző hangsúllyal és hangnemben, de jelen volt az évtizedben, ugyanakkor kevésbé deklarált a helyi érvényességű ügy, leginkább tematikus cikkek és globálisabb témák mentén jelentek meg. Az AIDS-krízis országunkba történő berobbanása ezen némileg változtatott ugyan, de nem jelenthető ki egyértelműen a negatív, degradáló hangnem, hiszen több cikk a segítőkészségről és az együttérzésről árulkodott. Míg az évtized első felében a fiatalokat óva intették a perverz szexuális viselkedésmódoktól, addig az évtized második felében a fertőzés nem súlyosította számottevően a homoszexuálisokról alkotott képet. Ha tetszik,

⁴³ Könyv az AIDS-ről. Délmagyarország, 1987.06.05., 5.

⁴⁴ Újabb könyv az AIDS-ről. Délmagyarország, 1987.08.11., 8.

⁴⁵ AIDS-információs szolgálat. Délmagyarország, 1988.02.03., 8.

⁴⁶ Fodrászoknak az AIDS-ről. Délmagyarország, 1987.12.02., 2.

⁴⁷ AIDS elleni védekezés. Délmagyarország, 1988.06.11., 2.

⁴⁸ Film az AIDS-ről. Délmagyarország, 1988.06.20., 5.

⁴⁹ K. K.: Fittségmérés és bioritmus. Délmagyarország, 1988.07.28., 1.

⁵⁰ AIDS-ellenes reklámfilm. Délmagyarország, 1988.11.11., 8.

⁵¹ Bordály Rt. Délmagyarország, 1989.05.31., 4.

úgy is fogalmazhatunk, hogy az 1985-öt megelőző időszakban nagy hangsúlyt kapott a nyugattól való óva intés, a különböző deviáns, perverz, a heteronormatívától való eltérő szexuális viselkedés beáramlása, valamint hogy mindettől védjük a magyar fiatalokat.

A kutatás egy nagyobb projekt részeként került megvalósításra, melyen a következőkben bővíteni szeretnénk. Elsőként 50 év feletti melegeket és leszbikusokat keresünk fel, akik Szegeden töltöttek ifjúkorukat, és emlékeznek, emlékezhetnek olyan eseményekre, helyekre vagy személyekre, akik meghatározó részei voltak az akkori helyi meleg-életnek. Emellett kíváncsi vagyok saját tapasztalataikra, élményeikre azzal kapcsolatban, hogyan élték meg önmaguk, illetve környezetük elfogadását. Másodszor, szeretnénk felkeresni a hírlap korábbi, még élő munkatársait, akiket az akkori politikai környezetről, a lap vezérelveiről, a véleményütköztetések lehetséges módjairól kérdeznék.

Felhasznált irodalom

- Batár István 2011 Család, jövő, társadalom – az MCSNTT 35 éves tevékenysége. *Statistikai Szemle*, 89(6):698-706.
- Buda Béla – Szilágyi Vilmos 1988 *Párválasztás. A partnerkapcsolatok pszichológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Cohen, Phil 2006 Az ifjúsági probléma újragondolása. In: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk. *Ifjúságszociológia*. Belvedere Meridionale, Szeged. 157-216.
- Farkas Judit 2014 *Szex a szocializmusban: inkább a meztelenség, mint a politika*. Délmagyarország, 2014.05.18. <https://www.delmagyar.hu/ország-vilag/szex-a-szocializmusban-inkabb-a-meztelenseg-mint-a-politika-2499481/> [Letöltve: 2021.11.21.]
- Heleszta Sándor – Rudas János 1978 *Munkásfiatalok és egyetemisták szexualitása*. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest.
- K. Horváth Zsolt 2021 *A bundátlan Vénusz*. Prae Kiadó, Budapest.
- Kozma Tamás 1984 *A nevelésszociológia alapjai*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Lachata István 1981 A családban alkalmazott nevelési módszerek és a tanulmányi teljesítmény kapcsolata. *Módszertani Közlemények*, 21(2):88-91.
- Lišková, Katerina – Jarska, Natalia – Szegedi Gábor 2020 Sexuality and gender in school-based sex education in Czechoslovakia, Hungary and Poland in the 1970s and 1980s. *The History of the Family*, 25(4):550-575. <https://doi.org/10.1080/1081602X.2019.1679219>
- Lorenz, Konrad 1988 *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*. IKVA Kiadó, Budapest.
- Murai András – Tóth Eszter Zsófia 2014 *Szex és szocializmus*. Libri Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Murai András – Tóth Eszter Zsófia 2011 Magánörömök, közállapotok. *Médiakutató*, 2011. nyár. https://mediakutato.hu/cikk/2011_02_nyar/01_maganoromok_kozallapotok/ [Letöltve: 2021.11.21.]
- Murai András – Tóth Eszter Zsófia 2012 Doktor úr, kérem... *Médiakutató*, 2012. ősz. https://mediakutato.hu/cikk/2012_03_osz/07_diskurzusok_szexualitasrol/ [Letöltve: 2022.09.20.]
- Nagy Réka 1998 Nemi szerepek és nemi sztereotípiák az általános iskolai tankönyvekben. *Web Társadalomtudományi Folyóirat*, 4:64-69.
- Somlai Péter 2011 Nemzedéki konfliktusok és kötelékek. In: Bauer Béla – Szabó Andrea szerk. *Arctalan (?) nemzedék*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. 25-36.
- Szegedi Gábor 2016 Az onanista alakja a 20. századi Magyarországon. *Korall*, 17(66):32-52.
- Takács Judit 2015 Disciplining gender and (homo)sexuality in state-socialist Hungary in the 1970s. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 22(1):161-175, DOI: 10.1080/13507486.2014.983426
- Tárkányi Ákos 1998 Európai családpolitikák: A magyar családpolitika története. *Demográfia*, 41(2-3):233-268.
- Tóth Eszter Zsófia 2015 Lady in black. Magyarok, szexualitás, NDK. *AntroPort Lapozó*, 2015. ősz. <http://www.antroport.hu/toth-eszter-zsofia-lady-in-black-magyarok-szexualitas-ndk/>

Mintába került cikkek listája megjelenésük időrendje szerint:

1. Sulyok Erzsébet: Szilveszter a tévében. Délmagyarország 1980.01.03., 5
2. Chikán Ágnes: Hogy a gyerek áldás legyen – a fiatalok szexuális neveléséről. Délmagyarország, 1981.04.12., 8
3. Nikolényi István: Korszerű fogamzásgátlók. Délmagyarország, 1980.01.20., 4

4. Chikán Ágnes: „Nem pusztult ki, csak alszik” Könnyelműség és nemi betegség. Délmagyarország, 1981.03.08., 7
5. Domonkos László: A kétdimenziós gyilkos. Délmagyarország, 1980.08.28., 5.
6. Domonkos László: Az 51-es dosszié. Délmagyarország, 1980.09.25., 5
7. Őrizetbe vették Katona István honvéd örveztető gyilkosát. Délmagyarország, 1981.09.17., 8
8. Berczeli A. Károly: Anya és apa. Délmagyarország, 1982.02.04. 2
9. Kalocsai Katalin: Nem mindegy, hogyan beszélünk róla. Délmagyarország, 1982. 07. 18., 3
10. A vád: gyermekgyilkosság. Délmagyarország, 1982.07.06., 8
11. A család szerepe társadalmunkban. DM, 1982.10.01., 3
12. Domonkos László: Egymásra nézve. Délmagyarország, 1982.10.07., 5
13. Kalocsai Katalin: Nőnek születtek. Délmagyarország, 1982.10.29., 3
14. Chikán Ágnes: Korona, kereszt, kommunikáció. Délmagyarország, 1983.03.31., 2
15. Domonkos László: Dutyi dili. Délmagyarország, 1983.05.05., 5
16. V.N.L.: Krimi magyar módra. Délmagyarország, 1983.05.18., 5
17. Ladányi Zsuzsa: Képzelt összeesküvés. Délmagyarország, 1983.07.03., 4
18. Domonkos László: Amit tudni akarsz a szexről. Délmagyarország, 1984.02.23., 5
19. Hermann István: A rágalom természetrajza. Délmagyarország, 1984.06.16., 5
20. Palotás Dezső: Tréfa. Délmagyarország, 1984.11.07., 16
21. Szexológiai konferencia. Délmagyarország, 1985.02.04., 3
22. D.L.: Redl Ezredes. Délmagyarország, 1985.02.14., 5
23. Bánki Károly: Szexhullám. Délmagyarország, 1985.04.11., 4
24. Dr. Farkas Márton: Az aktív szex veszélyei. Délmagyarország, 1985.07.15., 5
25. Petri Ferenc: Haiti messze van. Délmagyarország, 1985.09.10., 5
26. Az egészségügyi minisztérium közleménye. Délmagyarország, 1985.09.13., 7
27. Varju Erika: Az a bizonyos tartás – Egy csésze kávé Mensáros Lászlóval. Délmagyarország, 1985.09.16., 5
28. Nikolényi István: Mensáros-galopp. Délmagyarország, 1985.09.30., 5
29. H.J.: Új járványos betegség a láthatáron. Délmagyarország, 1985.10.24., 4
30. Varju Erika: Intim dolog a szexualitás? Délmagyarország, 1985.12.11., 5
31. Lesz ellenszer. Délmagyarország, 1985.12.10., 4
32. Kalocsai Katalin: Látni sem akarja? – Fekete és fehér – Látszategyezés – Válások árvi. Délmagyarország, 1986.02.10., 5
33. MTI: Avatóünnepség. Délmagyarország, 1986.02.28., 3
34. Esti beszélgetések. Délmagyarország, 1986.03.20., 5
35. Chikán Ágnes: Holtomiglan holtodiglan. Délmagyarország, 1986.05.13., 3
36. Domonkos László: Donna Juana tanításai. Délmagyarország, 1986.06.05., 5
37. Jóvátétel. Délmagyarország, 1986.06.30., 2
38. Chikán Ágnes: Az a viharos serdülőkor. Délmagyarország, 1986.07.04., 3.
39. Elfonnyadt a tiltott gyümölcs. Délmagyarország, 1986.08.26., 2
40. Csákváry Margit: Magyarok a rákkutatásban. Délmagyarország, 1986.08.05., 5
41. Cz. J.: Efortra várva. Délmagyarország, 186.08.15., 3
42. MTI: Befejeződött a nemzetközi rákkongresszus. Délmagyarország, 1986.08.28., 2
43. Ch. Á.: A vírusok nem ismernek országhatárokat. Délmagyarország, 1986.09.01., 5
44. Halász Miklós: Tudósok, áltudósok, viták. Délmagyarország, 1986.10.28., 5
45. AIDS védőoltás – Csimpánzokon próbálják. Délmagyarország, 1986.10.09., 4
46. Horváth Dezső: A sapka farka. Délmagyarország, 1987.01.28., 8
47. R.L.: Szabad-e a szabadszerелеm. Délmagyarország, 1987.02.19., 4
48. Több lesz a kórházi ágy. Délmagyarország, 1987.02.05., 3
49. Ljuberek provokációja Moszkvában. Délmagyarország, 1987.02.13., 2
50. Duplázott az AIDS. Délmagyarország, 1987.02.16., 5
51. Rádiótelex. Délmagyarország, 1987.02.23., 3
52. Béládi Ilona: Tényleg közöttünk van... Ismét komolyan az AIDS-ről. Délmagyarország, 1987.03.26., 5
53. Tények, teóriák, tudomány. Délmagyarország, 1987.03.05., 4

54. Chikán Ágnes: Tanácsadás az AIDS-ről. Délmagyarország, 1987.04.23., 4
55. Kalocsai Katalin: Fogd a két kezem. Délmagyarország, 1987.04.25., 5
56. AIDS tájékoztató. Délmagyarország, 1987.04.11., 3
57. MTI: Új magyar vérkészítmények. Délmagyarország, 1987.06.03., 5
58. Könyv az AIDS-ről. Délmagyarország, 1987.06.05., 5
59. Tények, teóriák, tudomány. Délmagyarország, 1987.06.17., 4
60. K. K.: Mit kapunk a strandon? Délmagyarország, 1987.06.24., 5
61. Hogyan lehet túlélni és mennyiért? Délmagyarország, 1987.08.18., 2
62. AIDS-ellenes intézkedések. Délmagyarország, 1987.07.17., 6
63. F. Cs.: Indokolatlan és indokolt indokok. Délmagyarország, 1987.07.28., 5
64. Újabb könyv az AIDS-ről. Délmagyarország, 1987.08.11., 8
65. Tények, teóriák, tudomány. Délmagyarország, 1987.09.01., 4
66. K. K.: A véradásban első vagyunk. Délmagyarország, 1987.09.03., 1
67. Kalocsai Katalin: Figarók borotva nélkül. Délmagyarország, 1987.10.08., 3
68. AIDS és véradás. Délmagyarország, 1987.10.10., 12
69. B. E.: F fiatalok (is) veszélyben. Délmagyarország, 1987.11.25., 5
70. Balogh Tamás: Egy szokatlan bűnügy. Délmagyarország, 1987.11.30., 7
71. AIDS elleni alapítvány. Délmagyarország, 1987.11.27., 7
72. Tráser László: (Homokos vadnarancsok). Délmagyarország, 1987.12.16., 4
73. Fodrászoknak az AIDS-ről. Délmagyarország, 1987.12.02., 2
74. Homoszexuálisok Egyesülete – Várják az engedélyt. Délmagyarország, 1988.02.10., 4
75. Tandi Lajos: Vitairat az erotikáról. Délmagyarország, 1988.02.27., 6
76. AIDS információs szolgálat. Délmagyarország, 1988.02.03., 8
77. Összefogás az AIDS ellen. Délmagyarország, 1988.03.23., 4
78. Á. S.: Hallottam, hogy... Délmagyarország, 1988.04.15., 10
79. Tandi Lajos: „Minek magunkat lassan ölni?”. Délmagyarország, 1988.04.16., 6
80. Dányi László: A jogszabály szellemében. Délmagyarország, 1988.05.31., 4
81. Boldizsár Erzsébet: Késérű feladat – szülőknek. Délmagyarország, 1988.05.10., 5
82. AIDS ellen csók. Délmagyarország, 1988.05.11., 2
83. AIDS elleni védekezés. Délmagyarország, 1988.06.11., 2
84. MTI: Film az AIDS-ről. Délmagyarország, 1988.06.20., 5
85. D.L.: Új film: Ritz fürdőház. Délmagyarország, 1988.06.16., 5
86. MTI: AIDS ellenes program. Délmagyarország, 1988.06.24., 3
87. Illusztráció az AIDS-ről. Délmagyarország, 1988.06.24., 10
88. Halász Miklós: Segíthet a tudomány? Délmagyarország, 1988.07.30., 8
89. K. K.: Fittségmérés és bioritmus. Délmagyarország, 1988.07.28., 1
90. M. E.: Megelőzni és szűrni. Délmagyarország, 1988.08.04., 4
91. AIDS körkép. Délmagyarország, 1988.09.15., 5
92. Az AIDS ellen. Délmagyarország, 1988.09.29., 8
93. AIDS-beteg elítélése. Délmagyarország, 1988.10.21., 2
94. Majláth László: AIDS és más veszélyek. Délmagyarország, 1988.10.04., 8
95. K. K.: Anonim AIDS-szűrés. Délmagyarország, 1988.11.29., 8
96. AIDS-ellenes reklámfilm. Délmagyarország, 1988.11.11., 8
97. Sz. S. I.: Polszex. Délmagyarország, 1988.12.07., 8
98. Könyv Ciccolináról. Délmagyarország, 1988.12.03., 4
99. B. E.: AIDS helyzetkép. Délmagyarország, 1988.12.24., 4
100. Domonkos László: K. Délmagyarország, 1988.12.29., 5
101. K. K.: Vérnyomás, dohányzás – drog. Délmagyarország, 1988.12.02., 1
102. Pápai üzenet. Délmagyarország, 1988.12.27., 2
103. B. T.: Borotvaélet. Délmagyarország, 1989.01.23., 5
104. Több az AIDS-beteg. Délmagyarország, 1989.01.06., 8
105. Farsang a Fűvész klubban. Délmagyarország, 1989.02.03., 8

106. Bajor Nagy Ernő: Lemondhatunk-e a reményről. Délmagyarország, 1989.03.14., 5
107. Csak semmi szex. Délmagyarország, 1989.03.28., 5
108. A szex Svédországban. Délmagyarország, 1989.05.08., 2
109. Kiegészítés AIDS látülethez. Délmagyarország Press, 1989.05.19.
110. Magyar tudós sikere az AIDS kutatásban. Délmagyarország, 1989.05.25., 7
111. Bordály Rt. Délmagyarország, 1989.05.31., 4
112. AIDS jelentés. Délmagyarország, 1989.07.10., 8
113. Natasa, akit Ivánnak hívnak. Délmagyarország, 1989.07.13., 5
114. Miért beszélnek oly sokat a nők? Délmagyarország, 1989.08.14., 7
115. Terjed az AIDS. Délmagyarország, 1989.08.07., 3
116. Szabad a csók. Délmagyarország, 1989.10.06.
117. A Magyar Immunológiai Társaság vándorgyűlése. Délmagyarország, 1989.10.25., 5
118. Dél-alföldi magazin. Délmagyarország, 1989.11.27., 10
119. Balogh Tamás: Mit árasztanak a Rigó utcai falak? Délmagyarország, 1989.11.27., 5
120. Kalocsai Katalin: HIV-atlanul élni. Délmagyarország, 1989.12.16.7